

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 11 березня 2024 р.

Прорецензовано: 10 червня 2024 р.

Прийнято до друку: 10 липня 2024 р.

e-mail: tmberest@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8432-8270>

Researcher ID: E-9445-2014

e-mail: shumeykoolena@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7315-4858>

Researcher ID: 0110471

DOI: 10.25264/2519-2558-2024-22(90)-8-11

Берест Т. М., Шумейко О. А. Репрезентація концепту «успіх» в українській фразеології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2024. Вип. 22(90). С. 8–11.

УДК: 821.161.2'371

Берест Тетяна Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Шумейко Олена Анатоліївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, м. Харків

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «УСПІХ» В УКРАЇНСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

У статті описано особливості фразеологічної вербалізації концепту «УСПІХ» з метою виявлення його релевантних ознак та сутності в національній картині світу. Об'єктом дослідження є фразеологічні одиниці (ФО) української мови, що репрезентують концепт «УСПІХ».

Виявлені фразеологічні вербалізатори концепту «УСПІХ» підтверджують, що він може мати різне значення залежно від контексту використання. Загалом успіх визначається як досягнення поставлених цілей, високих результатів у певній сфері, задоволення своїх потреб та очікувань.

Ядерне значення 'досягнення' представлено як ФО із широкою, не конкретизованою щодо сфери, способу досягнення тощо семантикою, так і ФО зі значенням успішності зусиль у певній діяльності та ФО-побажання стороннього сприяння успішності. Є значна кількість сполук із негативним емоційно-оцінним забарвленням та значенням «НЕУСПІХ», що перебувають на периферії поля концепту та увиразнюють його ядро. Сема 'перемога' широко представлена ФО, що позначають подолання певних труднощів на шляху до успіху. У мікрополі «перемога» ФО переважно мають позитивне забарвлення. У контексті особистого розвитку успіх в українській фразеології може бути пов'язаний із інтелектуальними здібностями, здобуттям освіти, досягненням професійних цілей, популярності, добробуту (статків). Найбільша кількість ФО з позитивними конотаціями перебуває в мікрополях «професійні успіхи» та «освіченість», хоча в останньому мікрополі вони перебувають у периферійній частині «інтелектуальні здібності». Масаю також в цих мікрополях значну периферію, представлену ФО із семантикою 'нерозумний' та 'безрезультатна діяльність'. Що ж до «УСПІХУ-популярності» та «УСПІХУ-статків», то складається враження свідомого «недооцінювання» цих складових: значна частина ФО цих мікрополів має негативні (часто іронічні) конотації, а широка периферія, представлена одиницями зі значеннями 'провал', 'неуспіх', 'злидні' тощо. Можливо, це пов'язано з притаманною українцям властивістю бачити світ крізь призму самоіронії.

Подальше дослідження відображення концепту «УСПІХ» у сучасному художньому та публіцистичному дискурсі має доповнити уявлення про сприйняття успіху українським суспільством.

Ключові слова: концепт, семантика, мікрополе концепту, емоційно-оцінне забарвлення, фразеологічна одиниця.

Tetiana Berest,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Studies,
Ph.D. in Philology, Docent,
Kharkiv University of Humanities «People's Ukrainian Academy»
Olena Shumeyko,
Associate Professor of the Department of Cultural Studies,
Ph.D. in Philology, Docent
Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv

REPRESENTATION OF THE "SUCCESS" CONCEPT IN UKRAINIAN PHRASEOLOGY

The article describes the peculiarities of the phraseological verbalization of the "SUCCESS" concept in order to identify its relevant features and essence in the national picture of the world. The object of this study are the phraseological units (PU) of the Ukrainian language, which represent the "SUCCESS" concept.

The identified phraseological verbalizers of the "SUCCESS" concept confirm that it can have different meanings depending on its context of usage. In general, success is defined as the achievement of set goals, high performance in a specific field, satisfaction of one's needs and expectations.

The core meaning "achievement" is presented in PU of broad semantics that is not specified in terms of scope, methods of achievement, etc., as well as by PU denoting successful efforts in a particular activity and by PU that express a wish of external support to achieve success. There is a significant number of compounds with a negative with negative emotional and evaluative connotations and the meaning of "FAILURE", which are located at the periphery of the concept field highlighting its core. The semantic field of "victory" is widely represented in PU denoting the overcoming of certain difficulties on the way to success. In the microfield of "victory" PU predominantly have a positive connotation. In the context of personal development, success in Ukrainian phraseology may be associated with one's intellectual abilities, education, achieving of professional goals, popularity, and prosperity (wealth). The largest number of PU with positive connotations are found in the microfields of "professional success" and "education" although in the latter microfield they are located in the peripheral part of "intellectual abilities". We also have a significant periphery in these microfields, which is represented by PU with the semantics of "unreasonable" and "fruitless activity". As for "SUCCESS as popularity" and "SUCCESS as wealth" we get the impression of a deliberate "underestimation" of these components. A notable part of the PU of these microfields has negative (often even ironic) connotations, and the wider periphery, represented by units with values of "failure", "bad luck", "poverty" etc. Perhaps the reason for it is Ukrainians' trait to see the world through the prism of self-irony.

The further research on the representation of the "SUCCESS" in modern artistic and journalistic discourse should supplement the understanding of the perception of success by Ukrainian society.

Keywords: concept, semantics, microfield of the concept, emotional-evaluative connotations, phraseological unit.

Інтеграційне сприймання мови як динамічної антропоцентричної системи посприяло зосередженню уваги лінгвістів на когнітивних і лінгвокультурологічних аспектах її дослідження. Основним терміном у наукових працях, присвячених експлікації мовної картини світу, є термін *концепт* – складна одиниця мисленнєвої діяльності людини. Як основна одиниця свідомості, він може об'єктивуватися в різних мовних засобах, через аналіз яких описують його зміст і структуру, виявляють етноспецифіку, а згодом і відстежують зміни в його образній та понятійній складових. У мовознавстві спостерігаємо різноманітність підходів до розуміння сутності концепту, висвітлення його змісту, місця й процедури аналізу (Широков, 2011: 388). Проблемам когнітивної лінгвістики: потрактуванню концепту; відокремленню його від поняття, значення, образу; питанню структури й типології концептів; розробці методики їхнього аналізу; спостереженню за можливостями вербалізації тощо – присвячено значну кількість ґрунтовних вітчизняних наукових праць останніх десятиліть (дослідження Т. Вільчинської, В. Кононенка, М. Кочерган, В. Жайворонка, А. Приходька, О. Селіванової, Н. Мех та інших науковців), багато праць присвячено конструюванню концептуальної сутності окремих понять ('душа', 'краса', 'Європа', 'Китай', 'радість', 'сум', 'мука', 'воля', 'сім'я', 'вода', 'умова', 'жінка і чоловік', 'гра', 'серце', 'слово' та ін.) через їхні мовні репрезентації в різноманітних дискурсах, у різних мовах та за допомогою різних методик.

Незважаючи на популярність поняття 'успіх', про що зокрема свідчить і значна кількість мотиваційних тренінгів та літератури, яка надихає на самовдосконалення заради досягнення успіху, маємо лише кілька мовознавчих робіт, присвячених зіставному дослідженню концепту «УСПІХ» в англійській та українській мовних картинах світу (Л. Канова, В. Калініченко), та концепту «УСПІШНА ЖІНКА» в сучасній художній прозі (Ж. Тернова). З огляду на це вважаємо за актуальне дослідження особливостей фразеологічної вербалізації концепту «УСПІХ» для виявлення його релевантних ознак та сутності в національній картині світу.

Об'єктом дослідження є фразеологічні засоби української мови, що репрезентують концепт «УСПІХ». Предмет дослідження – особливості вербалізації концепту «УСПІХ» в українській фразеології. Мета дослідження – опис («збирання») концепту «УСПІХ» в його фразеологічному представленні та встановлення національної своєрідності бачення успіху.

У роботі використано метод суцільного добору матеріалу, синхронно-дескриптивний метод роботи для інвентаризації відбраного матеріалу, дефініційний – для виявлення понятійного компонента концепту та концептуальний. Матеріал дослідження становить вибірка фразеологізмів із лексикографічних праць української мови.

Фразеологія узагальнює культурні аспекти існування народу, відображає особливості національного світобачення та самобутності. У ХХ ст. у лінгвістиці з'являється поняття фразеологічної картини світу (ФКС), яке активно поширюється лише в ХХІ ст. (Денисенко, 2010: 3). При розгляді ФО як способу вираження елементів МКС, стає очевидним, що вони «віддзеркалюють у своєму значенні ... процес розвитку культури народу, фіксують і передають від покоління до покоління культурні настанови та стереотипи, еталони та архетипи» (Олійник, 2018: 139). Отже, фразеологія є тим мовним пластом, у якому найглибше закодовано менталітет народу.

Концепт «УСПІХ» належить до базових. Відповідно до теорії А. Маслоу, успіх необхідний для повноцінного існування особистості, тому що відноситься до її базових цінностей і потреб. А. Маслоу, описуючи здорову самоактуалізовану особистість, звертав особливу увагу на статус успіху як суспільної цінності (Маслоу, 1987). Суспільна оцінка успішності залежить від конкретних історичних, культурних та економічних умов, у яких перебуває суспільство. Специфіка ж фразеологічної репрезентації полягає саме в тому, що вона сприяє встановленню, так би мовити, базового складу концепту.

Словник української мови в 20 томах подає тлумачення слова *успіх*: 1. Позитивний наслідок роботи, справи і т. ін.; значні досягнення, удача. // Сприятливий результат у військовій операції. // тільки мн. Досягнення у чомусь, у навчанні, у вивченні чого-небудь. 2. тільки одн. Громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийось досягнень. // Визнання кимось чий-небудь позитивних якостей, особливостей; захоплення з боку осіб іншої статі.

Словник синонімів української мови (Караванський, 2014) засвідчує семантичні відповідники до ключової лексики концепту: УСПІХ (позитивний наслідок роботи, справи, змагання і т. ін.), ДОСЯГНЕННЯ, УДАЧА, ЗДОБУТОК, ПЕРЕМОГА, ТАЛАН, ЩАСТЯ, ЗВЕРШЕННЯ перев. уроч., книжн., ПОСТУП заст.; ТРИУМФ; РЕКОРД. Отже, до смислового поля концепту «УСПІХ» можна зарахувати такі семи, як: 'удача', 'визнання' (громадське), 'робота' (фізичні чи інтелектуальні зусилля), 'досягнення', 'цілеспрямованість' (усвідомлений рух до успіху) (Тернова, 2021).

Спостереження за фразеологією показують, що, крім цих універсальних компонентів, концепт «УСПІХ» репрезентують такі смисли: 1) 'гроші, багатство'; 2) 'визнання' (слава, репутація); 3) 'освіченість'.

«УСПІХ–досягнення». Значення позитивного завершення, позитивного наслідку певної справи, дії належить до ядерних у структурі аналізованого концепту. У зібраному матеріалі мікропіле «досягнення» представлено досить широко, часто ФО, до складу яких увійшла ключова лексема *успіх*: *ключ до успіху*; *досягати успіху*, *вийти в люди*, *діставати*, *дістати*, *домогтися свого*, *легкий на руку*, *здобувати лаври*. Остання ФО має більш широке, загальне значення серед наведених. Продовжують цю низку: *витягти*, *виграти справу*. Як бачимо, передставлені ФО передають різну градацію успішності, різний рівень досягнень і в різних сферах. Низка ФО представляє смисл «стороння допомога», «божа поміч»: *дасть (поможе, пошле) Бог*; *Хай Бог помагає* (Ф маркований у словнику як застарілий, хоча останнім часом спостерігаємо його актуалізацію), *сім футів під кілем*.

На периферії мікрополя – сполуки з негативними оцінними відтінками: *схопити Бога за бороду*, *ніжитись у променях слави*, *спочивати на лаврах*, що також належать до групи зі значенням використання періоду успішності. Широко представлені в кожному із мікрополів концепту «УСПІХ» сталі сполуки зі значенням «неуспіх». Перебуваючи на периферії, вони увиразнюють ядро: *бути під конем*, *сісти маком*, *сісти в калюшу (в калюжу)*, *сісти (лишитися) як (наче) рак на міліні (на міліну)*, *лопнути, як мильна булька* (має жаргівливий відтінок).

«УСПІХ–перемога». Мікрополе «перемога» є близьким до попереднього («досягнення»). Тут акцентується такий критерій успішності як уміння долати труднощі, здобувати перемоги. До фразеологізмів цього мікрополя належать вислови: *давати / давати собі раду* («самостійно, без чиеї допомоги справлятися з якими-небудь труднощами»), *брати / взяти з бою* («здобувати, долати що-небудь, домагатись чогось, переборюючи великі труднощі»), *не ждати милостей від природи* («не покладаючись на щось, робити та добиватись самому»), *тримати під контролем*, *вивезти (витягати) на своїх плечах* («самостійно, без сторонньої допомоги виконати, здійснити що-небудь»). Безперечно, ці ФО характеризують сильну, упевнену у власних силах успішну людину.

«УСПІХ–статки». Часто міркування про успіх ведуть до ідеї про досягнення фінансового благополуччя: *гребті (загрібати, горнути і т. ін.) гробі лопатою* (має зневажливий відтінок), *золотий дощ*, *довгий карбованець*, *легкий на гроші*; *копійка в кишеню пливе*. Низка фразеологізмів описує успішне заможне життя: *як вареник у маслі*, *у шоколаді*, *жити та хліб жувати*, *з горла лізе (пре, преться)* (зневажливе), *жити собі та хліб наживати*, *на широку ногу (на всю губу)*; *тільки (хліб, лиш) пташиного молока нема*. Семантика «відновлення добробуту», «набуття багатства (у тому числі через заощадження)» також перебуває в межах мікрополя «статки» *зрушитися з міліни*, *із Івана в пана*, *вибиватися із злиднів*. За нашими спостереженнями, значна частина ФО цього мікрополя має певною мірою негативне емоційно-оцінне забарвлення. Як і в попередньому сегменті семантичного поля концепту «УСПІХ», на периферії перебувають сталі одиниці, які з різними конотаціями позначають брак фінансового забезпечення, злидні прибутки, скрутне становище: *щербіта копійка*, *босий і голий*, *з пустою (з порожньою, з бідною і т. ін.) кишеню*, *без шелья за душею*, *голий, як бубон*, *ні шкури, ні шерсті, годувати (рідко відгодовувати) воші (вошей, бліх, нужу, блощиці тощо)*, *їсти сухий хліб*.

«УСПІХ–популярність». Популярність (громадське визнання) у нашому суспільстві також є одним із аспектів успіху. Вислови *здобувати слави*, *заживати слави*, *увінчала слава*, *укривати славою* (має іронічну конотацію) перебувають у центрі мікрополя «популярність», примикають до них *мати силу*, *держати (вести) перед*, *грати першу скрипку*, *тримати першість*. ФО *велика цяця*, *велике цабе*, *великий пан*, *велика риба*, *бери вище* мають комічні конотації і відповідно позначені в словниках. У ФО *сильні світу*, *пуп землі* в конотації спостерігаємо енантіосемічність – з одного боку, це книжні сполуки, позначені піднесено-урочистим звучанням, з іншого – часто мають іронічне значення, навіть супроводжуються відповідною лексикографічною позначкою. ФО *високо літати*, *дерти носа*, *високо нестися* мають відтінок зневаги; з позитивну оцінку піднесення від успіху мають ФО: *душа тішиється*, *давати / дати крила кому*.

«УСПІХ–освіченість». Освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного й культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту. Тож, одною із важливих складових успіху є освіченість. ФО *мати розум*, *мати голову на плечах*, *голова є*, *голова варить*, *голова на плечах*, *держати розум в своїй голівоньці*, *розуму не позичати*, *не з дурного десятка казанок варить* (має відтінок фамільярності) не належать до ядра концепту «УСПІХ», проте, на нашу думку, складають одне з його мікрополів. Тут же перебувають ФО із семантикою «навчитись чогось, досягти успіху в...» – *добувати / добути розуму*, *набиратися розуму*. На периферії мікрополя перебувають сполуки зі значеннями «неосвічений», «нерозумний». Українська фразеологія демонструє значну кількість сполук із негативною оцінкою розумових здібностей та низького рівня освіти: *мати порожню макітру*, *не мати царя в голові*, *не мати клепок* тощо.

«УСПІХ–професійні здобутки». Здібності людини легко опанувати певні галузі, продуктивно працювати над чимось також розглядають як складову успіху. Про такі здібності йдеться в сполуках: *майстер своєї справи*, *майстер на всі руки*, *майстер (мастак) на всякі (всі) штуки*. На периферії мікрополя перебувають ФО, що репрезентують негативні ефекти прагнення до успішності в діяльності: *не мати коли дихнути*; *ніколи і вгору глянути*, *крутитися як (наче, мов) муха в окропі (на окропі)*, *крутитися як (наче, мов) білка (білочка) в колесі*, *товктися як у ступі*.

Таким чином, виявлені й розглянуті фразеологічні вербалізатори концепту «УСПІХ» підтверджують, що він може мати різне значення залежно від контексту використання. Загалом успіх визначається як досягнення поставлених цілей, високих результатів у певній сфері, задоволення своїх потреб та очікувань.

Ядерне значення «досягнення» представлено в аналізованому матеріалі як ФО із широкою, не конкретизованою щодо сфери, способу досягнення тощо семантикою, так і ФО зі значенням успішності зусиль у певній діяльності та ФО-побажання стороннього сприяння успішності. Зафіксовано значну кількість сполук із негативним емоційно-оцінним забарвленням та значенням «НЕУСПІХ», що перебувають на периферії поля концепту та увиразнюють його ядро. Доповнює згадане ядерне значення сема «перемога», також широко представлена ФО, що позначають подолання певних труднощів на шляху до успіху. У мікрополі «перемога» ФО переважно мають позитивне забарвлення. У контексті особистого розвитку успіх в українській фразеології може бути пов'язаний із інтелектуальними здібностями, здобуттям освіти, досягненням професійних цілей, популярності, добробуту (статків). Слід відзначити, що найбільша кількість ФО з позитивними конотаціями перебуває в мікрополях «професійні успіхи» та «освіченість», хоча в останньому мікрополі вони перебувають у периферійній частині «інтелектуальні здібності». Маємо також в цих мікрополях значну периферію, представлену ФО із семантикою

‘нерозумний’ та ‘безрезультатна діяльність’. Що ж до «УСПІХУ–популярності» та «УСПІХУ–статків», то складається враження свідомого «недооцінювання» цих складових: значна частина ФО цих мікрополів має негативні (часто іронічні) конотації, окрім того, маємо в цих частинах поля досліджуваного концепту багату периферію, представлену одиницями зі значеннями ‘провал’, ‘неуспіх’, ‘злидні’ тощо. Можливо, це пов’язано з притаманною українцям властивістю бачити світ крізь призму самоіронії.

Подальше дослідження відображення концепту «УСПІХ» в мові через сучасний художній та публіцистичний дискурс має доповнити уявлення про сприйняття успіху українським суспільством.

Література:

1. Денисенко, С. Н. Концепт мовної картини світу і сучасні дослідження фразеології. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 51. С. 3–6.
2. Караванський С. Й. Практичний словник синонімів української мови. 5-те вид., опрац. і доп. Львів : БаК, 2014. 530 с.
3. Кононенко В. І. Концепти українського дискурсу : монографія. Київ – Івано-Франківськ : Плай, 2004. 248 с.
4. Maslow Abraham H. *Motivation and Personality*. Longman. 1987. 336 p.
5. Олійник С. В. Особливості репрезентації україномовної картини світу оцінними фразеологічними субстантивами. *Вісник мариупольського державного університету. Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 8. С. 139–146.
6. Онкович Г. В. Фразеологізми як національнокультурний компонент українознавства. *Дивослово*. 1994. № 9. С. 12–16.
7. Тернова Ж. А. Вербалізація лексико-семантичного поля «індивідуальність особистості» концепту УСПІШНА ЖІНКА (на матеріалі українськомовної художньої прози кінця ХХ – початку ХХІ ст.). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2021. № 47. Т. 2. С. 135–139.
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 476 с.
9. Фразеологічний словник української мови : у 2-х кн. / уклад. В. М. Білоноженко та ін. К. : Наук. думка, 1993. Кн. 1–2. 980 с.
10. Словник фразеологізмів української мови / уклад. В. М. Білоноженко та ін. Київ : Наук. думка, 2003. 786 с.
11. Шевченко Л. Л., Широков В. А. Дослідження концептів у сучасній лінгвістиці та системна концептографія *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. 2011. Вип. 8. С. 387–392.

References:

1. Denysenko, S. N. *Koncept movnoyi kartyny svitu i suchasni doslidzhennya frazeolohiyi*. VISNYK Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. [The Concept of the Linguistic Picture of the World and Modern Studies of Phraseology. Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University]. 2010. № 51. S. 3–6.
2. Karavans'kyj S. J. *Praktychnyj slovnyk synonimiv ukrajyn's'koyi movy* [Practical Dictionary of Synonyms of the Ukrainian Language]. 5-te vyd., opravc. i dop. L'viv : BaK, 2014. 530 s.
3. Kononenko V. I. *Koncepty ukrajyn's'koho dyskursu : monohrafiya* [Concepts of Ukrainian Discourse: Monograph]. Kyiv – Ivano-Frankiv's'k : Plaj, 2004. 248 s.
4. Maslow Abraham H. *Motivation and Personality*. Longman. 1987. 336 p.
5. Olijnyk S. V. *Osoblyvosti reprezentaciyi ukrajynomovnoyi kartyny svitu ocinnymy frazeolohichnymy substancyvamy*. Visnyk mariupol's'koho derzhavnoho universytetu. Seriya «Filolohiya» [Peculiarities of representation of the Ukrainian-language picture of the world by evaluative phraseological substantives. Bulletin of Mariupol State University. Series "Philology"]. 2018. Vyp. 8. S. 139–146.
6. Onkovych H. V. *Frazeolohizmy yak nacional'nyj turnyj komponent ukrajinoznavstva*. Dyvoslovo [Phraseological Units as a National and Cultural Component of Ukrainian Studies. Dyvoslovo]. 1994. № 9. S. 12–16.
7. Ternova Zh. A. *Verbalizacija leksyko-semantichnoho polya «indyvidual'nist' osobystosti» konceptu USPIShNA ZhINKA (na materialy ukrajyn's'komovnoyi xudozhn'oyi prozy kincy XX – pochatku XXI st.)*. Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya «Filolohiya» [Diverbalization of the lexical-semantic field "individuality of personality" of the concept SUCCESSFUL WOMAN (based on the material of the Ukrainian-language fiction of the late twentieth and early twenty-first centuries). Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series "Philology"]. 2021. № 47. T. 2. S. 135–139.
8. Uzhchenko V. D., Uzhchenko D. V. *Frazeolohichnyj slovnyk ukrajyn's'koyi movy* [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv : Osvita, 1998. 476 s.
9. *Frazeolohichnyj slovnyk ukrajyn's'koyi movy* [Phraseological Dictionary of the Ukrainian Language]: u 2-x kn. / uklad. V. M. Bilonozhenko ta in. K. : Nauk. dumka, 1993. Kn. 1–2. 980 s.
10. *Slovnyk frazeolohizmiv ukrajyn's'koyi movy* [Dictionary of phraseological units of the Ukrainian language] / uklad. V. M. Bilonozhenko ta in. Kyiv : Nauk. dumka, 2003. 786 s.
11. Shevchenko L. L., Shyrokov V. A. *Doslidzhennya konceptiv u suchasnij linhvistyki ta systemna konceptohrafiya* *Naukovyj chasopys Nacional'nogo pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 10 : Problemy hramatyky i leksykolohiyi ukrajyn's'koyi movy : zb. nauk. prac'* [Research of Concepts in Modern Linguistics and System Conceptography Scientific Journal of the National Pedagogical Dragomanov University. Series 10: Problems of Grammar and Lexicology of the Ukrainian Language. Sciences. Works]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. 2011. Vyp. 8. С. 387–392.